

Varga Krisztina

Társadalmi innovációs törekvések megvalósítási lehetőségei az Abaúji térségben¹

A tanulmány célja az Abaúji térség társadalmi innovációs törekvéseinek vizsgálata. Az Abaúji térség hátrányos helyzetű településeket foglal magában, amelyek perifériális helyzetük miatt számos problémával állnak szemben. A térség kihívásai (elvándorlás, elöregedés, munkanélküliség és szűkös pénzügyi források) kettős hátrányos megbélyegezettséget jelentenek a települések számára. Egyrészt egy külső negatív megítélést, másrészt a helyi lakosok belső stigmatizációs folyamatait, amelyek megkövetelik a helyi igények pontos azonosítását, a lakosság döntésekbe való bevonását. Ezen kezdeményezések egyik eszköze lehet a társadalmi innováció, valamint a társadalmi innovációs törekvések támogatása. Jelen tanulmány célja azon fókuszpontok bemutatása, amelyek az Abaúji térség esetében a törekvések potenciális aktiváló tényezői. A vizsgált esetek a térség kedvezőtlen folyamatainak kezelésében hangsúlyos szerepet töltenek be, jó gyakorlatként történő adaptációjuk támogathatja a felzárkózás folyamatát. A tanulmány meghatározza azon főbb szempontcsoportokat is, amelyek az egyes esetleírások strukturált rögzítése mellett a jó gyakorlatok összehasonlíthatóságát is segítik. A meghatározott szempontok alapján történő dokumentáció támogatja az adaptáció folyamatát, amely kritikus a társadalmi innovációs törekvések sikeres megvalósításában.

Kulcsszavak: társadalmi innováció, hátrányos helyzetű térség, periféria, stigmatizáció, jó gyakorlat

JEL-kód: O18, R23

Bevezetés

A társadalmi innovációs törekvések a hátrányos helyzetű térségek számára új eszközként jelennek meg, segítve a felzárkózást. A gazdaság és a társadalom számos alapproblémája – mint a népességfogyás, munkanélküliség, migráció vagy a leszakadó térségek – olyan hosszú távú megoldásokat kíván, amelyek szükségessé teszik a társadalom szereplői közötti újszerű együttműködések, az állampolgárok közvetlen önkéntes részvételét a döntési folyamatokban, a társadalmi innovációs törekvések megvalósítását. A társadalmi innováció fogalmának fókuszában a közösség igényeinek kielégítése áll, amely folyamat révén az életminőség fejlesztése és a jól(1)ét növelése is megvalósul. A jólét – a jólétet meghatározó jövedelmi viszonyokon, a létfenntartás szükségletein túl – összefügg a biztonságérzettel, az önbecsüléssel és a kapcsolati szükséglettel (Kocziszky et al., 2015).

A társadalmi innováció konceptuális kérdései

A társadalmi innovációs törekvések hangsúlyos szerepet töltenek be a döntéshozók, politikusok, kutatók, civil szervezetek és az egyének életében egyaránt. Az egyre növekvő figyelem ellenére a fogalom egyelőre nem egységes. A társadalmi innováció fogalma az egyes értelmezések esetében erősen fragmentált (Pol-Ville, 2009; Dawson and Daniel, 2010; Cajaiba-Santana, 2014, P. van der Have-Rubalcaba, 2016). Raasch és szerzőtársai (2013) hangsúlyozzák, hogy a legjelentősebb kihívás a konceptualizálás során az egyes megközelítések, kutatási célok pontos lehatárolási hiányának feloldása.

¹ Az „Abaúji térség” elnevezés a Miskolci Egyetem FKIP „Creative Region” kutatási projektjében meghatározott, 24 településből álló térség. A térségbe tartozó községek gyakran eltérő közigazgatási vagy egyéb területi egységekhez tartoztak, ez nem hivatalos elnevezés, ugyanakkor a térségi elnevezések nem fedik a 24 települést, így az Abaúji térség elnevezést alkalmazzuk.

A társadalmi innováció definíciója nem egységes, a fogalom meghatározói és használói által tagolt. A közös vonások – a jólét növelése, társadalom bevonása vagy közösségi igények kielégítése – mellett a fogalomalkotók megközelítései eltérőek, alapvető követelmény tehát az átlátható, konzisztens struktúra.

*1. táblázat: Társadalmi innováció fogalom –
a fogalom meghatározói és használói értelmezésében*

FOGALOM MEGHATÁROZÓI ÉS HASZNÁLÓI	ÉRTELMEZÉS
tudományos munkatársak, kutatók	tudományos definíciók (normatív értelmezések, hasznosság, megkülönböztetés a technikai innovációtól)
társadalom civil szervezetei	misszió, küldetés, társadalmi vállalkozások szerepének hangsúlyozása
kormányzat, intézményeik	igazgatási, társadalom-központú értelmezés
kormányközi szervek (EU, OECD)	elméleti és/vagy módszertani megközelítés, mérési kérdések

Forrás: saját szerkesztés Veresné Somosi-Varga, 2018 alapján

A társadalmi innováció olyan fogalomként értelmezhető, amely a társadalomban megjelenő szükségletek kielégítését eredményezi, új vagy újszerű együttműködések, struktúrák mentén. A társadalmi innovációs törekvések a társadalom megújulásához vezetnek, miközben a társadalom tagjait is cselekvésre ösztönzik.

A társadalmi innováció fogalmát vizsgáló tanulmányok átfogó vizsgálatát végezte Godin (2012, 2015), aki a definíció eredetét keresve több száz innovációról szóló publikációt tanulmányozott át nemzetközi szinten. Rüede és Lurtz (2012) szakirodalmi szűrést követően 318 olyan tanulmányt, könyvet, könyvfejezetet vizsgált meg, amelyek alapján a társadalmi innováció főbb kategóriáit azonosították. Rana és szerzőtársai (2014) a közzsférában megfigyelhető társadalmi innovációs folyamatokról 105 publikációt elemezett. Phillips és szerzőtársai (2015) szisztematikus áttekintést adtak 122 olyan tanulmányról, amelyek a társadalmi innováció és a társadalmi vállalkozás közti kapcsolatot mutatják be. P. van der Have-Rubalcaba (2016) 172 tudományos cikket vizsgált meg bibliometrikus szűrést követően, amelyek a társadalmi innováció kutatási irányait vizsgálják. Edwards-Schachter és Wallace (2017) egy átfogó és szisztematikus vizsgálat során 252 társadalmi innováció definíciót elemzett egy közel 2400 publikációt (könyv, könyvrészlet, tanulmány, kutatási jelentés, irányelvek) vizsgáló kutatás után. Dedijer (1984) alapján a társadalmi innováció fogalma három kérdés alapján határozható meg:

- mi a társadalmi innováció (szervezet, hálózatosodás, képzés, stb.),
- ki végzi a társadalmi innovációt (jogalkotó, döntéshozó, vállalkozó, tudományos munkatárs, stb.),
- hogyan valósul meg a társadalmi innováció (adaptáció után, saját kidolgozás, szisztematikus áttekintést követően, stb.)?

Strukturált szakirodalmi áttekintés után megállapítható, hogy a társadalmi innováció elméleti területe hat alapvető hangsúly mentén tagolódik.

2. táblázat: A társadalmi innováció fogalom főbb hangsúlyai

MEGKÖZELÍTÉS, HANGSÚLY	SZERZŐ	FŐBB EREDMÉNYEK
közösségi igények kielégítése	<i>Fairweather, G. W. (1967), Bagnasco, A. – Sabel, C. F. (1995), Hazel, C. – Onaga, E. (2003), Mulgan, G. et al. (2007), Murray, R. et al. (2012), Neumeier, S. (2012), Bulut, C. et al. (2013)</i>	társadalmi és viselkedésbeli változások
kreatív problémamegoldás, újszerű együttműködés	<i>Whyte, W. F. (1982), Zapf, W. (1989), Bagnasco, A. és Sabel, C. F. (1995), Mumford, D. M. et al. (2002), Phills, J. et al. (2008), Jégou, F. – Manzini, E. (2008), Moulaert, F. et al. (2013), Balaton, K. – Varga, K. (2017)</i>	új társadalmi kapcsolatok, megújult társadalmi szervezetek
társadalmi kihívások kezelése	<i>Kemp, R. et al. (1998), Rotmans, J. et al. (2001), Phills, J. et al. (2008), Voss, J.-P. et al. (2009), Witkamp, M. J. et al. (2011), Weerawardena, J. – Mort G. S. (2012)</i>	speciális megoldások, társadalmi és technológiai változások
életminőség és jól(é)t növelése	<i>Hazel, C. – Onaga, E. (2003), Mulgan, G. et al. (2007), Pol, E. – Ville, S. (2009), Peyton Young, (2011), CRISES (2012), Cajaiba-Santana, G. (2013), Kocziszký, Gy. et al. (2017)</i>	társadalmi és technológiai újítások, közösségi megoldások
helyi (közösséghez kapcsolódó) fejlesztés	<i>Bagnasco, A. – Sabel C. F. (1995), Moulaert, F. et al. (2005), Swyngedouw, E. (2005), Gerometta, J. (2005), Membretti, A. (2007), Jégou, F. – Manzini, E. (2008), MacCallum, D. (2009), Moulaert, F. et al. (2010), Bouchard, M. J. et al. (2013)</i>	megerősödő társadalmi kohézió, társadalmi változás
további innovációkkal való kapcsolat	<i>Gábor, D. (1970), Drucker, P. (1980), Zapf, W. (1989), Pot, F. – Vaas, F. (2008), Franz, H.-W. et al. (2012), García, M. et al. (2015)</i>	további innovációt generáló megoldások

Forrás: saját szerkesztés

Társadalmi innováció mint felzárkóztatási eszköz

A hosszú távú megoldásokat igénylő társadalmi kihívások (pl. munkanélküliség, migráció, hátrányos helyzetű térségek) újszerű társadalmi együttműködések követelménye. A társadalmi innováció szükséges lépés a fejlődéshez és a versenyképesség javításához, ahol az innovátorok szerepe hangsúlyos. Az innovátorok a helyi közösség, vagy tágabb értelemben a társadalom tagjai, akik szükségleteik ismeretében új vagy újszerű megoldásokkal elégitik ki a társadalmi kihívások determinálta igényeket. A vizsgálatok során külön figyelmet fordítok a leghátrányosabb helyzetű területekre, és azon lehetőségeik vizsgálatára, amelyek a felzárkózásban segítik őket. Az Abaúji térség lemaradó településeinek esetében feltétlenül szükséges az újszerű együttműködések bevezetése, a helyi igények azonosítása és pontos kielégítése, az állampolgárok bevonása a helyi döntésekbe, valamint a társadalmi innovációs törekvések életszínvonal növelő hatásának elemzése.

Jelentős feladat a regionális aránytalanságokból fakadó lemaradások kezelése, és a felzárkóztatási lehetőségek megteremtése a perifériális térségekben. Az 1980-as évekig uralkodó, inkább műszaki, természettudományi jellegű újítások mellett megjelentek azok az innovációk, amelyek elsősorban a társadalom, egy adott közösség jólétét igyekeztek növelni. Előtérbe kerültek a perifériális helyzetben lévő települések és igényük a felzárkózásra. A társadalmi különbségek, a felzárkóztatási lehetőségeinek csökkenése, a perifériális versenyképességének alacsonyabb szintje együttesen és külön-külön is megoldást kívánnak, amely megoldási javaslatnak segítenie a kell a felzárkóztatást, a különbségek mérséklését (Varga, 2017). Ebben a felzárkóztatási folyamatban jelentős szerepe lett a helyi, közösségi szinten értelmezhető újító ötleteknek, a társadalmi innováció

tevékenységének. Hangsúlyozandó, hogy a társadalmi innováció folyamata mellett nem válik feleslegessé a természettudományi, műszaki, gazdasági innováció sem, hiszen együtt, egymással „karöltve” képesek az adott közösség jólétének növelésére. A műszaki és gazdasági innováció, illetve a társadalmi innováció közti kapcsolatot Farkas úgy jellemzi, hogy „az utóbbi folyamat az előzőnek a peremfeltételét, mozgási terét, közegét jelenti” (Farkas, 1984., 11. oldal).

Az adott térség gazdasági kibocsátása és innovációs képessége között korrelációs kapcsolat van (Kocziszky-Veresné Somosi, 2016). Az innovációt (új és újszerű megoldások keresése) azonban a korábrinál tágabban kell értelmezni. Az Európai Unió a társadalmi változásokkal összhangban a korábbiaknál nagyobb figyelmet fordít a társadalmi innováció összefüggéseire.

Paradigmaváltásra van szükség, az egyre nagyobb ráfordításokat igénylő műszaki és természettudományi K+F tevékenység mellett mind nagyobb szükség van adott kisközösség (település, térség) társadalmi, gazdasági problémáinak kezelésére alkalmas új, újszerű megoldásokra.

Vizsgálati módszer és eredmények

Az Abaúji térség vizsgálata a rendelkezésre álló statisztikai adatok (TEIR, KSH) elemzése és szakértői interjúk alapján történt. A polgármesterekkel, valamint a gazdasági és a civil szféra szakembereivel folytatott kvalitatív interjúk alapján megállapítható, hogy az Abaúji térség hátrányos helyzetű településeket foglal magában, amelyek jelentős kihívásokkal néznek szembe. Ezen kihívások kezelésében kiemelkedő szerepe van a társadalmi innovációs törekvéseknek, amelyek sikeres megvalósítási lehetőségeit jelen tanulmány vizsgálja.

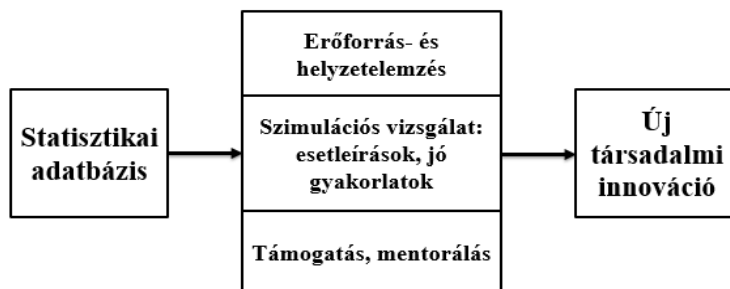
A vizsgálat két részből áll:

- statisztikai adatbázis létrehozása és elemzése,
- szakértői interjúk és elemzésük.

A félig-strukturált interjúk főbb kérdéscsoportjai az alábbiak:

- általános szervezeti információk,
- társadalmi innováció mint saját koncepció,
- megvalósított társadalmi innovációk,
- tervezett társadalmi innovációs törekvések,
- térségi együttműködés (és lehetőségei).

Az elemzést segíti azon keretmodell, amelyet a Miskolci Egyetem Felsőoktatási Intézményi Kiválósági Program „Creative Region” kutatási projektje során a társadalmi innovációk generálása érdekében határoztunk meg.



1. ábra: Az Abaúji térség társadalmi innovációs törekvéseinek generálási folyamata

Forrás: saját szerkesztés (Veresné Somosi – Varga (2019) alapján)

Az Abaúji térség kihívásai

A vizsgált terület leginkább a Keleti-Cserehát kistáj területével esik egybe, közigazgatási szempontból az Encsi járásban (22 település) és a Szikszói járásban (2 település) található.

Az európai statisztikai rendszer LAU 1 (korábban NUTS 4) szintje a járási szint. A hátrányos, illetve fejlesztendő járások a 290/2014. (XI. 26.) Kormányrendelet alapján (rendelet a kedvezményezett járások besorolásáról) kedvezményezett térségeknek minősülnek:

- kedvezményezett járás: komplex mutatója kisebb, mint az összes járás komplex mutatójának átlaga,
- fejlesztendő járások: azon legalacsonyabb komplex mutatóval rendelkező járások, amelyekben az ország lakosságának 15%-a él.

A fent megjelölt besorolás alapján azon legalacsonyabb komplex mutatóval rendelkező járások, amelyekben az ország kumulált lakónépességének 10%-a él, komplex programmal fejlesztendő járások. A komplex mutató olyan kompozit mutató, amely társadalmi és demográfiai, lakás és életkörülmények, helyi gazdaság és munkaerő-piaci, illetve infrastruktúra és környezeti mutatók alapján kerül meghatározásra.

A járási fejlettségi mutató (KSH) alapján meghatározott komplex programmal fejlesztendő járások száma 2015. január 1-jén: 36 db, jellemzően az ország perifériális részén helyezkednek el. Borsod-Abaúj-Zemplén megye minden harmadik-negyedik lakosa él komplex programmal fejlesztendő járásban (KSH, 2016).

A fent említett Encsi járás a fejlesztendő járások rangsorában alulról a 8. helyen, a Szikszói járás alulról a 11. helyen szerepel.

A térség 24 településének statisztikai adatai arra engednek következtetni, hogy a vizsgált települések helyzete kedvezőtlen, a negatív gazdasági adottságok negatív társadalmi folyamatokkal egészülnek ki. A jelenlegi tendenciák arra utalnak, hogy egyes települések akár néhány évtizeden belül teljesen elnéptelenedhetnek. A vizsgált települések főbb kihívásai (előregedés, hátrányos helyzetű állampolgárok migrációja) megkövetelik a helyi önkormányzat és a civil szervezetek újszerű együttműködéseit (Lipták-Horváth, 2018).

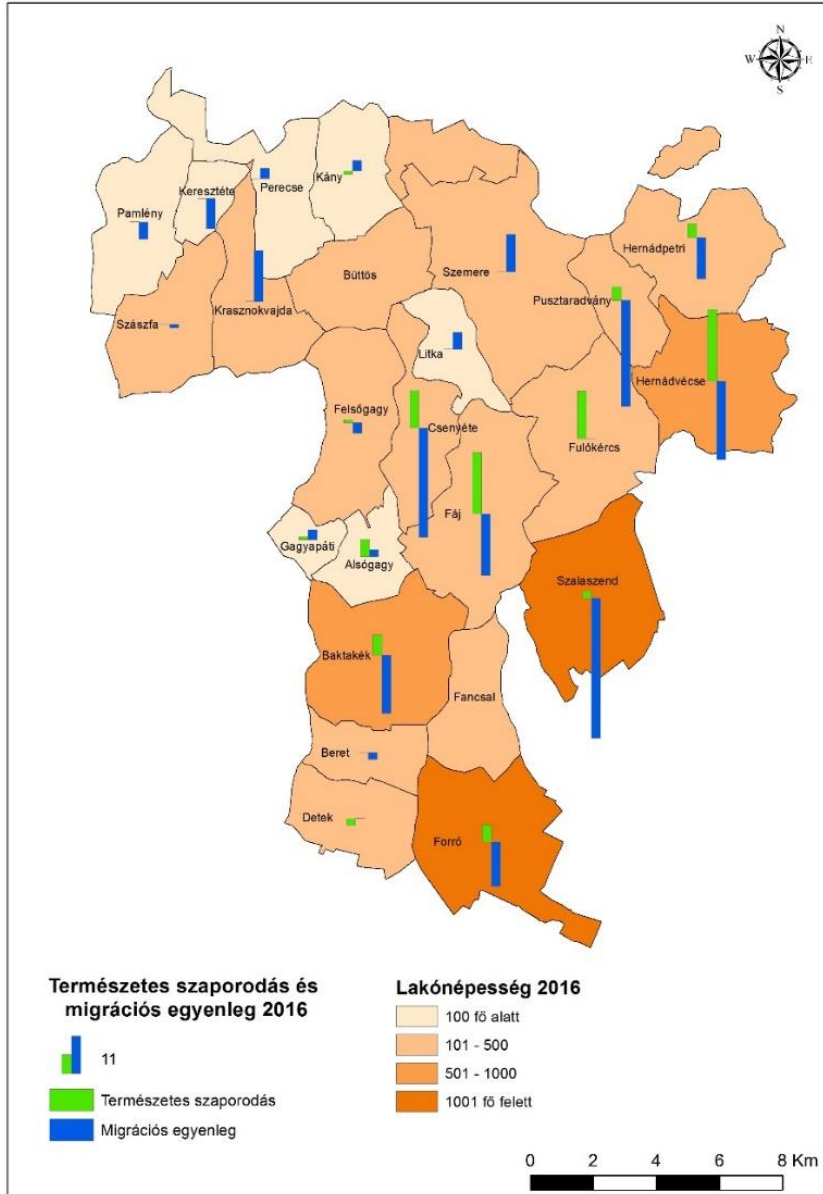
A perifériális térségek igényei és kihívásai három tényező mentén csoportosíthatók:

3. táblázat: Perifériális térségek társadalmi igényei és kihívásai

Társadalmi		Gazdasági		Politikai	
Igény	Kihívás	Igény	Kihívás	Igény	Kihívás
állampolgárok bevonása, társadalmi szolgáltatások (egészségügy, oktatás, stb.), mobilitás, közösség	elvándorlás, elöregedés, hátrányos helyzetű csoportok, képzettségi szintek közti egyenlőtlenség	biztonság, stabilitás, foglalkoztatottság, fenntarthatóság, bizalom	lakhatási feltételek, munkanélküliség, pénzügyi források, szakértelem	tudatosság, mozgósító erő, politikai részvétel	kormányzati transzparenncia, döntések függetlensége, elkötelezettség

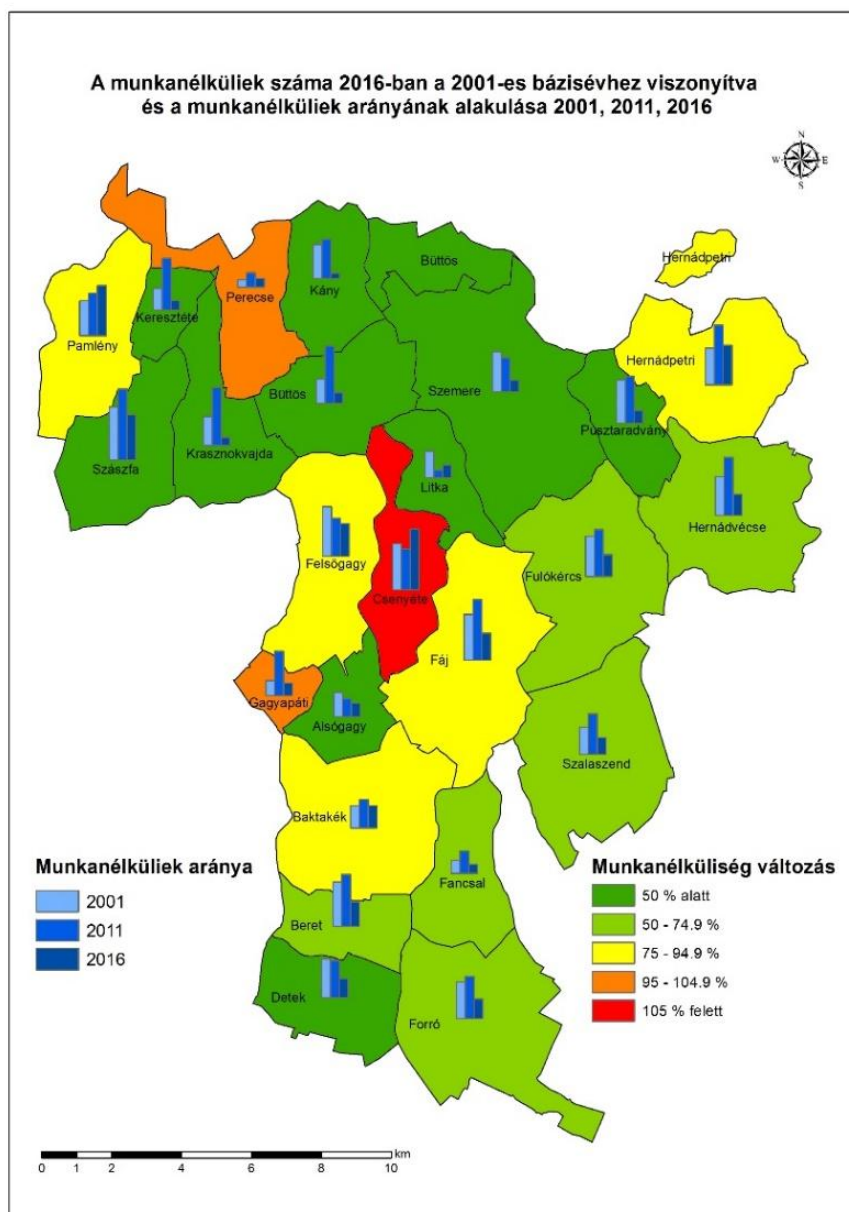
Forrás: saját szerkesztés (Veresné et al., 2019. alapján)

A főbb problémák, kihívások az egyes településeken az elvándorlás és a munkanélküliség növekedése.



2. ábra: Lakónépség, természetes szaporodás és migrációs egyenleg az Abaúji térségben
 Forrás: Siskáné Szilasi – Vadnai, 2019.

A vizsgált térség esetében megállapítható, hogy az 1000 fő feletti településeken általában a negatív migrációs egyenleg jellemző, míg az 500 fő alatti ún. aprófalvak (Sikos T., 1990) tekintetében inkább bevándorlás figyelhető meg.



3. ábra: A munkanélküliek száma és a változás mértéke a vizsgált térségben (2001, 2011, 2016)
 Forrás: Siskáné Szilasi – Vadnai, 2019.

A vizsgált évek tekintetében a munkanélküliek aránya jellemzően csökkent 2016-ban, amelyhez jelentős mértékben hozzájárult a közmunkaprogram bevezetése (Siskáné Szilasi – Vadnai, 2019). Ezeken a településeken az elsődleges foglalkoztató az önkormányzat, amelynek nagy felelőssége van a munkaerő elsődleges munkaerőpiacra történő sikeres átvezetésében. A leszakadás folyamata paradox helyzetet teremtett a térségben. Egyrészt erős a társadalmi nyomás a helyi lakosok társadalmi folyamatokba történő bevonása és a helyi potenciál növelése érdekében, másrészt kevés anyagi és emberi erőforrás áll rendelkezésére a térségnek.

A perifériális területek sajátos jellemzői között szerepel az elöregedés és az elvándorlás. A munkanélküliség problémája mellett ezen települések a pénzügyi források hiányával is szembe néznek, amelyek a lakosok döntésekbe való bevonását is nehezítik. E kedvezőtlen folyamatok kettős stigmatizációs folyamatot (Döringer, 2017) indukálnak:

- egyrészt belső megbélyegezettséget a lakosok részéről (pl. közmunka vagy a döntésekbe való bevonás mellőzése),
- másrészt külső stigmatizációt a térséget kívülről figyelő lakosság körében (pl. a média negatív hírkeltése miatt).

A társadalmi innovációs törekvések potenciális fókuszpontjai az Abaúji térségben

Az Abaúji térség hátrányos helyzetű települései esetében a társadalmi innováció mint modell jelenik meg, és határozza meg a felzárkózási folyamat sikerességét. A társadalmi innovációs folyamat alapvető kritériuma, hogy a törekvés újszerű kezdeményezés legyen. Ez nem feltétlenül jelent teljesen új megoldást, hanem olyan, korábban már jól működő sémák újszerű kombinációját, amelyek kielégítik a felmerült társadalmi igényeket. A társadalmi innováció nem lineáris, hanem spirál alakú folyamat, visszacsatolásokkal. A törekvés sikeres megvalósítását követően új igények jelentkeznek, amelyeket a fenti folyamat mentén képes kielégíteni a társadalmilag innovatív közösség. A társadalmi innováció tehát dinamikus folyamat, amely egyfajta visszacsatolási hurkok és állandó kockázatértékelés segítségével társadalmi tanulást eredményez (Varga, 2018). A törekvések alapvetően a helyi igényekre reagálnak, kreatív problémamegoldás és újszerű együttműködések formájában kezelik a lakosságot érintő kihívásokat, valamint magasabb élet-színvonalat, jóllétet eredményeznek.

A fentiek alapján az Abaúji térségben a társadalmi innovációs törekvések főbb fókuszpontjai:

- lakóhelyhez való kötődés erősítése,
- hátrányos helyzetű csoportok segítése,
- helyi gazdaságfejlesztés támogatása
- önfenntartás megteremtése,
- közfoglalkoztatási gyakorlatok.

A tanulmány olyan – már sikeresen működő – eseteket mutat be a fenti fókuszpontoknak megfelelően, amelyek a társadalmi innovációs folyamatok főbb aktiváló tényezői lehetnek az Abaúji térségben. Megállapítható, hogy az egyes fókuszpontok egymáshoz kapcsolódnak, egy-egy hangsúly mentén létrejövő kezdeményezés gyakran további társadalmi innovációs törekvésekhez vezet.

A vizsgált példák minden esetben a térség tágabb környezetéből, Borsod-Abaúj-Zemplén megyéből kerültek kiválasztásra.

A lakóhelyhez való kötődés erősítése

A lakóhelyhez való kötődés esetében alapvető feladat a helyi igények feltérképezése, az egyes feladatok „ügyként” való kezelése, amikor minden, a közösséget érintő kérdés, kérés megválaszolásra kerül a településen.

A vizsgált példa Hernádszentandrás Hernád-völgyi Jövő – partnerségben a közösségért című programja, amely az önkormányzati, civil és egyházi szféra összefogásának köszönhetően a felnövekvő generációk fejlesztésének ügyét tekinti a legfontosabb feladatának. Döntően helyi szakemberek bevonásával közösségfejlesztő és kulturális programokat kínálnak (Hernád Fesztivál, Hernád-völgyi Tehetségkutató Fesztivál, Szentandrás Esték, Szentandrások Találkozója, Keresztyén Gyermektábor), amelyek fő helyszíne a Művelődési Ház.

Hátrányos helyzetű csoportok segítése

A hátrányos helyzetű csoportok segítése esetében az egyes feladatok a közösség differenciált megközelítését követelik meg. A hátrányos helyzetű csoportok azonosítása, problémáik kreatív és újszerű kezelése az életminőség emelkedéséhez vezethet.

A hátrányos helyzetű csoportokat érintő társadalmi innovációs kezdeményezések egyik kiemelkedő példája a szintén Hernádszentandráson működő InDa House program. Az önkéntes program két szakmai területen dolgozik a gyerekekkel: a koragyerekkori és a tanodai program keretei között. A koragyerekkori program keretében kb. 50 óvodás és kisebb gyerek esetében járnak házhoz önkéntesek fejlesztő foglalkozásokat tartani heti rendszerességgel. A gyermekek családját is bevonják, azzal a céllal, hogy az iskolához szükséges készségeiket fejlesszék, megakadályozva azt, hogy már első osztályban kialakuljon az a lemaradás, amit utána egyre nehezebb behozni. A tanodában hetente tartanak egyénre szabott fejlesztő foglalkozásokat kb. 50 iskolás gyerek számára. A munka szakmai háttere kialakult, mentorok és feladatlap készítők dolgoznak azért a háttérben minden héten, hogy a lehető leghatékonyabban tudják támogatni a gyerekek tanulását.

Helyi gazdaságfejlesztés támogatása

A helyi gazdaságfejlesztés támogatása esetében a helyi (közösséghez kapcsolódó) fejlesztésen van a hangsúly, amely magasabb életszínvonalat eredményez a lakosok számára. A helyi gazdaságfejlesztés jó gyakorlata Taktaharkány Energia megtakarítással a sok kicsi sokra megy című programja. Az önkormányzat kezdeményezésére indult az a gyakorlat, hogy minden intézmény vegyen részt a racionalizálási munkában. A feladat kettős, egyrészt meg kell felelni a környezetvédelmi – energiaracionalizálási elvárásnak, másrészt helyszínt és alkalmat kell adni az állampolgároknak arra, hogy lássák a végső célt, hogy minden ott élő sajátjának érezze a települést, mindenki tegyen valamit a környezet érdekében, ezáltal is kötődjön a faluhoz.

Önfenntartás megteremtése

Az önfenntartást megteremtését célzó programok a helyi igények kielégítése mellett a társadalmi és technikai innovációk mint komplementer folyamatok közti kapcsolatra épülnek. A kedvezőtlen helyzetben lévő települések esetében célszerű a munkanélküliség, az elvándorlás és elöregedés, valamint a szűkös anyagi források problémájának komplex kezelése, amelyre kiemelkedő példa a Segíts magadon Halmaj! kezdeményezés. A program keretén belül a településen élő, hátrányos helyzetű, önerőből elhelyezkedni nem tudó munkaképes lakosokat alkalmazzák. A munkavállalók – többek között – erdőt telepítettek és haszonállatokat tartanak. Megtermelik a zöldségféléket a közétkeztetést biztosító konyha számára. A faágak aprításával megújuló energiát hasznosítanak, a növényi szárok komposztálásával pedig biohumuszt állítanak elő. Megteremtették a fenntartható gazdaság alapjait és egy szociális szövetkezet létrehozásának feltételeit.

Közfoglalkoztatási gyakorlatok

A munkanélküliség csökkentése érdekében bevezetett közmunka program segíti a program által elhelyezkedett lakosok visszavezetését az elsődleges munkaerőpiacra. A munkanélküliség mint kihívás újszerű kezelésének egyik gyakorlata a Hidvérgárdó újjászületése és fejlődése az értéktelítő közfoglalkoztatás által című program. A hosszú távú megoldásokat kívánó gazdasági és társadalmi problémákat kívánták enyhíteni a foglalkoztatás javításával, mezőgazdasági továbbképzéssel. A mezőgazdasági program keretében megtermelt zöldségek a négy települést kiszolgáló üzemi konyha friss alapanyagszükségletét biztosítják, míg a fel nem használt zöldségeket savanyítják, valamint a szomszédos önkormányzatok konyháinak, illetve környékbeli éttermek-

nek, zöldszigeteknek adják el. Közfoglalkoztatás keretében az épületek felújítását is végzik, melyek között szerepel a faluközpont felújítása, közterület-rendezés, parkosítás és zöldfelület-gondozás, intézményüzemeltetés és -karbantartás, valamint szolgálati lakások felújítása, korszerűsítése.

Sikeresen megvalósított társadalmi innováció az Abaúji térségben

A fenti fókuszpontokhoz illeszkedően megvizsgáltam egy, már működő társadalmi innovációs törekvést, amely az Abaúji térségben, Szemere településen került megvalósításra.

Szemere község Borsod-Abaúj-Zemplén megye északi részén található zsáktelepülés. Encs várostól 20 km-re, Miskolc megyeszékhelytől 65 km-re fekszik. A település lakosság száma 390 fő. Az aktív korú, tartós munkanélküliek száma a településen 98 fő. A megyeszékhelytől való távolság, a nem megfelelő közlekedési viszonyok, valamint a munkanélküliek legnagyobb részének szakképzetlensége indokolja, hogy a lakosság jelentős része esetében a közfoglalkoztatás az egyetlen foglalkoztatási gyakorlat. A szemerei program segítségével az önkormányzat önellátóbbá vált, költséghatékonyabban tudja működését megoldani, valamint a programba bevont lakosság felfedezte a hagyományos állattenyésztést és növénytermesztést.

A vizsgálat során a szemerei önellátás megteremtését célzó programot jó gyakorlatnak minősítettem. A jó gyakorlat bemutatásának alapvető célja azon eszközök és módszerek azonosítása, amelyek a korábbi, már ismert módszerekhez képest eredményesebben valósítják meg a kitűzött célokat. Újszerű és építőjellegű megközelítések, technikák, amelyek bizonyíthatóan vagy már bizonyítottan hozzájárulnak az adott szervezet minőségi színvonalának emeléséhez és más szervezet számára is átvehető példaként szolgálnak (Szabó-Nagy, 2014). A jó gyakorlatot az önkormányzat kezdeményezte, de a teljes lakosság támogatja a programot.

A jó gyakorlat dokumentálása három fő kérdés mentén történt. A kérdések az általános információkra, a gyakorlat leíró jellegű bemutatására és a jó gyakorlatot indokoló okok feltárására fókuszáltak. Ezen dokumentálási elv lehetővé tette a példaértékű gyakorlat teljes körű elemzését, sikerességének megítélését.

1. táblázat: Önellátás megteremtése Szemere községben mint társadalmi innovációs jó gyakorlat

Általános információk	Név/Cím	Önellátás megteremtése Szemere községben.
	Kapcsolattartó	Szemere, Polgármesteri Hivatal
	Cél	Önellátóbb önkormányzat, valamint a lakosság hagyományos állattenyésztéssel és növénytermesztéssel való megismertetése.
	Célcsoport	Szemere lakossága (különös tekintettel a hátrányos helyzetű munkanélküliekre).
	Célrégió	Szemere
	Szükséges humán-erőforrás	70 fő
	Finanszírozás	Pályázati források, önkormányzati támogatás.
	Szükséges infrastruktúra	Ingatlanok, internet, mezőgazdasági képzések.
A gyakorlat leírása	Rövid ismertető / szükséglet felismerése	A településről származó hátrányos helyzetű munkavállalók alkalmazása, integrálódásuk segítése a társadalmi és gazdasági életbe.
	Megvalósulás bemutatója	A mezőgazdasági projektben sertés tenyésztéssel, illetve főliás növények termesztésével foglalkoznak. A sertések levágás és feldolgozás után az önkormányzat konyháján kerülnek felhasználásra. Fóliasátorban szín-

		tén a konyha számára természetesen zöldségeket. Tésztakészítő üzemben a község konyhája számára tésztát készítenek, illetve süteményt sütnek.
	Eredmények, kimenetek, jövőbeli elképzelések	70 fő munkavállaló, állattenyésztési és növénytermesztési ismeretek átadása, önálló önkormányzat, 5 projekt megvalósítása (mezőgazdasági, erdőtelepítési, intézményi témákban), projektiroda, analitikus nyilvántartás.
	Felmerült problémák és tanulságok	Finanszírozási problémák, az önellátás még nem valósult meg teljes mértékben.
Miért lehet jó gyakorlat?	Területalapú megközelítés	Az Abaúji térségben gyakoriak a hasonló, kifejezetten munkahelyteremtésre és a hátrányos helyzetűek segítségére váró települések, valamint a munkavállalók gazdasági és társadalmi integrálódása lassú.
	Alulról építkező megközelítés	A gyakorlat egyértelműen a helyi igényekre fókuszál, bevonva a helyi lakosságot a megvalósításba.
	Partnerségi megközelítés	Önkormányzat és helyi lakosok együttműködése.
	Innováció	Társadalmilag innovatív megoldások jöttek létre, amelyek tényleges társadalmi párbeszédre és partnerségen alapulnak, amelyek során a partnerség túllép a szokásos formákon, és valóban aktív együttgondolkodás jön létre.
	Integrált megközelítés	Az egyes intézkedések, fejlesztési programok szorosan összefüggnek.
	Nyilvánosság / hálozatépítés	Elektronikus sajtó megjelenés, interjú, honlap.
	Fenntarthatóság	A projektek tényleges igényekre reagálnak, igazodnak a szükségletekhez, az önkormányzat és a lakosság együttműködésén alapulnak.
	Adaptálhatóság	Hangsúlyos tényezőként azonosíthatók a helyi sajátosságok, az akadályozó tényezők és a prioritások. A helyi szintű életkörülmények javítását szolgáló keretfeltételek együtt eredményeznek felzárkózást. Kiemelten fontos a folyamat érintettjeinek azonosítása, a kommunikáció (tájékoztatás) szerepe, a pénzügyi erőforrások tervezése, az attitűd megváltoztatására tett kísérletek és az intézményi háttér.

Forrás: saját szerkesztés (Szabó-Nagy, 2014. és Varga, 2018 alapján)

A szempontcsoportok alapján meghatározott dokumentálási elvek használata támogatja az adaptáció folyamatát, amely kritikus a társadalmi innovációs törekvések sikeres megvalósításában.

Az egyes példák, valamint az Abaúji térségben megvalósított törekvés vizsgálatát követően megállapítható, hogy a külső segítség mellett (pályázati források, szakmai tanácsok) a helyi lakosok mozgósítására, újszerű együttműködésekre, új struktúrában történő együtt-gondolkodásra van szükség. Alapvetően szükséges a kreatív problémamegoldás, a kihívások innovatív kezelése, a közösség igényeinek pontos feltérképezése, valamint az ezekre való reagálás. Meg kell határozni azon kitörési pontokat, amelyek az adott település erősségeinek és lehetőségeinek figyelembevételével kijelölhetők, és a helyi közösség partnerként történő bevonásával, valamint a helyi vezetés mint innovátor szerepének hangsúlyozásával a társadalmi innovációs jó gyakorlatok sikeresen megvalósíthatók.

Következtetések

Napjainkban a társadalom számos kihívással néz szembe. A bizonytalanság, a válságok, az előre nem látható technológiai változások és a globalizáció a jövőt megjósolhatatlanná teszik (Ionescu, 2015). A társadalmi innováció konceptualizálási kérdése hangsúlyos feladat, amely elősegíti a társadalmi kihívások kezelését is. A társadalmi innováció folyamata a társadalmakat fenntarthatóbbá és összetartóbbá teszi az inkluzív megoldások, együttműködések és proaktív, alulról szerveződő kezdeményezések révén (Grimm et al., 2013). Nem kizárólag csak alulról szerveződő törekvéseket, állampolgári bevonáson alapuló folyamatot jelent azonban, hiszen a társadalmi újítások, amelyek a társadalom új megközelítésű együttműködéseiben, strukturális átalakításában is tetten érhetők, gyakran felülről, a makroszintű intézkedések hatására jönnek létre (Nemes-Varga, 2015). A társadalmi innováció fogalmának fókuszában a közösség igényeinek kielégítése áll, amely folyamat révén az életminőség fejlesztése és a jóllét növelése is megvalósul (Hazel-Onaga, 2003; Mulgan et al., 2007; Pol-Ville, 2009; Kocziszky et al. 2015).

A társadalmi innovációs kezdeményezések vizsgálatakor hangsúlyos a helyi, közösségi szinten értelmezhető újító ötletek problémamegoldásban jelentkező társadalmi haszna és a közösség aktív részvételének szerepe az életszínvonal növelése érdekében. Az új társadalmi gyakorlatok, megoldások átfogó, előre megtervezett, célorientált tevékenységeken alapulva társadalmi változást céloznak meg (Cajaiba-Santana, 2014).

Az Abaúji térség perifériális terület, ahol az elvándorlás, elöregedés, az elsődleges munkaerőpiacra történő belépési lehetőségének csökkenése a pénzügyi források hiányával párosul. A fejlettebb területeken jellemző műszaki és gazdasági innovációk, a felülről vezérelt kezdeményezések alig fellelhetők, vagy teljes mértékben hiányoznak a perifériális, hátrányos helyzetű térségekben. A külső negatív megbélyegezettség mellett külön problémát jelent az a belső stigmatizációs folyamat (Döringer, 2017), amely a helyi lakosság igényéből fakad a helyi döntésekbe való bevonás érdekében.

A hátrányos helyzetű, leszakadó települések esetében a döntéshozatalban történő aktív részvétel és a civil társadalom mozgósítása kulcskérdés, amelynek egyik eszköze a társadalmi innovációs törekvések segítése. A társadalmi innovációs kezdeményezések sikeressége jelentős mértékben függ a regionális vagy helyi együttműködésektől, hálózatoktól, amelyek támogatása alapvető feladat az adott térség önkormányzatai számára. A helyi lakosok bevonásán alapuló döntéshozatal paradigmaváltás az önkormányzatok működésében, ami önmagában is társadalmi innovációnak számít.

Az Abaúji térség esetében a helyi lakosság, a gazdasági és a politika szféra szereplői, valamint a civil szervezetek közti kommunikáció és kölcsönös tanulási folyamat meghatározó jelentőségű a belső potenciálok aktiválásában. Az adott környezeti feltételek mint endogén változók mellett a társadalmi innovációs törekvések támogatása, újszerű együttműködések kezdeményezése kritikus tényezői a sikeres felzárkózási folyamatoknak.

Köszönetnyilvánítás

A kutatást az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 azonosító számú, *Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban* című projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában valósul meg.

Irodalomjegyzék

- CAJAIBA-SANTANA, G. (2013): Social innovation: Moving the field forward. A conceptual framework. *Technological Forecasting and Social Change*, 82, pp. 42-51.
- DAWSON, P. M. - DANIEL, L. (2010): Understanding social innovation: a provisional framework. *International Journal of Technology Management*, 51 (1), pp. 9-12.
- DEDIJER, S. (1984): *Social Innovations for Development*, A Conference at Ulriksdal Palace, Organized for the Sven and Dagmar Salé ns Foundation by the International Federation of Institutes for Advanced Study (IFIAS) in Its Ulriksdal Seminar Series, from Vision to Action, pp. 57-92
- DÖRINGER, S. (2017): Is Social Innovation a Key to "De-Peripheralization"? Dealing with Challenges of Peripheralization on a Local Level, <http://epub.oeaw.ac.at/Oxc1aa5576%200x0039109b.pdf>
- EDWARDS-SCHACHTER, M. – WALLACE, M. L. (2017): 'Shaken, but not stirred': Sixty years of defining social innovation, *Technological Forecasting & Social Change*, 119, pp. 64-79
- FARKAS J. (1984): *Az innováció társadalmi-gazdasági akadályai*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest
- GODIN, B. (2012): *Social Innovation: Utopias of Innovation from circa-1830 to the Present*, Project on the Intellectual History of Innovation Working Paper No. 11, http://www.csiic.ca/PDF/SocialInnovation_2012.pdf (letöltés ideje: 2019. 07. 22.)
- GODIN, B. (2015): *Innovation contested. The idea of innovation over the centuries*, Routledge, New York, USA
- GRIMM, R. et al. (2013): Social innovation, an answer to contemporary societal challenges? Locating the concept in theory and practice, *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, Volume 26, Issue 4, pp. 436-455.
- HAZEL, KL. - ONAGA, E. (2003): Experimental social innovation and dissemination: the promise and its delivery, *Am J Community Psychol*, 32(3-4), pp. 285-294.
- IONESCU, C. (2015): About the conceptualization of social innovation, *Theoretical and Applied Economics*, Volume XXII, No. 3 (604), Autumn, pp. 53-62.
- KOCZISZKY GY. et al (2015): Társadalmi innováció mérésének sajátosságai, In: „Mérleg és Kihívások” IX. Nemzetközi Tudományos Konferencia, Konferencia Kiadvány (szerk.: Lipták Katalin), ISBN 978-963-358-098-1
- KOCZISZKY, GY. – VERESNÉ SOMOSI, M. (2016): Generating social innovation with knowledge engineering, *Procedia – Socila and Behavioral Sciences* 223, pp. 167-174.
- KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL (2016): A komplex programmal fejlesztendő járások jellemzői, <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/kompjar14.pdf>
- LIPTÁK, K – HORVÁTH, K. (2018): Társadalmi innovációk szerepe a foglalkoztatáspolitikában és a vidékfejlesztésben, *Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek*, 15. évfolyam 3. szám, pp. 55-68.
- LÜERDE, D. - LURTZ, K. (2012): Mapping the various meanings of social innovation: Towards a differentiated understanding of an emerging concept, <https://www.siceurope.eu/sites/default/files/field/attachment/Rueede%20Lurtz%20-%20mapping%20the%20various%20meanings%20of%20social%20innovation.pdf> (letöltés ideje: 2019. 08. 02.)
- MULGAN, G. et al. (2007): *Social Innovation – what it is, why it matters and how it can be accelerated*, The Young Foundation
- NEMES G. – VARGA Á. (2015): Társadalmi innováció és társadalmi tanulás a vidékfejlesztésben – sikerek, problémák, dilemmák, In: „Mérleg és Kihívások” IX. Nemzetközi Tudományos Konferencia, Konferencia kiadvány (szerk.: Veresné Somosi M.), Miskolc, pp. 434-444

- P. VAN DER HAVE, R. – RUBALCABA, L. (2016): Social innovation research: An emerging area of innovation studies?, *Research Policy* 45, pp. 1923-1935.
- PHILLIPS, W. et al. (2015): Social Innovation and Social Entrepreneurship: A Systematic Review, *Group & Organization Management*, pp. 1–34
- POL, E. – VILLE, S. (2009): Social innovation: Buzz word or enduring term? *The Journal of Socio-Economics* 38. pp. 878-885.
- RAASCH et al. (2013): The rise and fall of interdisciplinary research: The case of open source innovation, *Research Policy*, Volume 42, Issue 5, pp. 1138-1151.
- RANA, N. P. et al. (2014): Profiling Existing Research on Social Innovation in the Public Sector, *Information Systems Management*, 31:3, pp. 259-273
- SIKOS T. T. (1990): A lakossági infrastruktúra problematikája az aprófalvas térségekben. – In: TÓTH J. (szerk.): *Tér-Idő-Társadalom. Huszonegy tanulmány* Enyedi Györgynek. MTA RKK, Pécs. pp. 304-315.
- SISKÁNÉ SZILASI B. – VADNAI P. (2019): Az Abaúji-Cserehát településeinek jellemzése és térképi megjelenítése, ME-FIKP, szakmai anyag
- SZABÓ B. – NAGY F. P. (2014): Jó gyakorlat koncepció kidolgozása, a jó gyakorlat kiválasztás kritériumainak meghatározása, Regionális Forrásközpontok Országos Egyesülete, ISBN 978-615-5256-14-1
- VARGA K. (2017): Társadalmi innováció és versenyképesség, *MultiScience - XXXI. microCAD*, ISBN: 978-963-358-132-2
- VARGA K. (2018): Methodological Challenges in Measuring Social Innovation: Literature review, In: Alina, Badulescu (szerk.) *Emerging Markets Economics and Business. Contributions of Young Researchers*, Oradea University Press, pp. 273-276.
- VERESNÉ SOMOSI M. – VARGA K. (2018): How does social innovation contribute to solving social problems?- A processoriented framework for measuring social innovation, *European Journal of Social Sciences, Education and Research*, Volume 12, Nr. 1, ISSN 2411-9563 (print), pp. 68-83.
- VERESNÉ SOMOSI M. – VARGA K. (2019): előadás a Polgármesteri Fórumon, a Miskolci Egyetem Felsőoktatási Intézményi Kiválósági Programja keretein belül, Miskolc, 2019. 03. 06.
- VERESNÉ SOMOSI M. et al. (2019): Step by Step for Social Innovation with Neuro-Fuzzy Modelling, *European Journal of Economics and Business Studies* 5. : 1. pp. 13-23.